

Elka Mircheva

(Bulgaria, Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences)

The Hagiographic Works about St. Paraskeva of Epibates in the Slavic Tradition in light of the Recent Discoveries in Byzantine Studies

Abstract: The article offers a new comprehensive perspective on the Slavic hagiographic texts dedicated to St. Petka of Tarnovo. This account has been prompted by a series of valuable scholarly works by Evelina Mineva, specifically the monograph *The Byzantine Hagiographic and Hymnographic Texts on St. Parasceve of Epibatae. Part One: The Byzantine Vita of St. Parasceve of Epibatae or the Vita by "Vasilikos the Deacon"*.

Keywords: hagiography, St. Paraskeva (Petka) of Tarnovo, Patriarch Euthymius

Елка Мирчева

(България, Институт за български език, Българска академия на науките)

Агиографските произведения за св. Параскева Епиватска в славянската традиция след последните открития във византистиката

Преподобната отшелница св. Параскева (Петка) Епиватска (Търновска) е родена в Епиват край Каликратия през втората половина на X в. За определянето с относителна точност на времето, в което се е подвизавала, ценни сведения дава точната дата на смъртта на нейния брат (или родственик), епископа на Мадит св. Евтимий през периода 989-996 г. Култът към нея най-вероятно възниква през XI в. след откриването на мощите ѝ в Каликратия. Относително скоро след това следва и нейната канонизация. Може да се предположи, че тя не само е била факт, но и по повод на това е създадено така нареченото народно тракийско житие на светицата, което е обявено за недостойно и е унищожено по поръка на константинополския патриарх Николай IV Музалон, който възлага на дякон Василик да напише нов агиографски текст през периода 1147 – 1151 г.¹

Популярността на преподобната св. Параскева (Петка) надхвърля значително балканските земи. Обобщавайки натрупаните множество изследвания, справочникът *Encyclopaedia slavica sanctorum* отбелязва, че диапазонът на почитането на света Петка Търновска е извънредно широк и обхваща не само Византия, България, Сърбия и Атон, но и Молдова, Влахия, Украйна, Белорусия и Московска Русия. Култът прониква и в земите на *Slavia Romana*. Ръкописи с нейни жития и служби се съхраняват в Полша (Пшемисъл), както и във Великото литовско княжество (Станкова, Томова, Чистякова, Катошева/ Stankova, Tomova, Chistiakova, Katosheva ESSS).

Историята на култа към св. Петка Търновска в България е свързана основно с книжовните центрове на Търново и Видин. Тя е не само неразделна, но и особено важна част от общия култ към т. нар. „търновски кръг светци“ (св. Иван Рилски, св. Филотея Темнишка, св. Иларион Мъгленски, св. Михаил Воин, св. Йоан Поливотски, св. Гавриил

¹ Повече за така нареченото народно, тракийско житие, за Николай IV Музалон, за Василиковото житие и съхраненото във византийската и славянската традиция виж по-долу.

Лесновски, св. имп. Теофана). Почитанието на св. Параскева Епиватска придобива нови измерения след пренасянето на свещените ѝ мощи в Търново от цар Иван Асен II и включването ѝ в търновския пантеон светци и закрилници на Българското царство.

Във византийската и славянската книжнина през вековете на св. Петка Епиватска е посветен богат агиологически корпус от преводни и оригинални творби в литературата, фолклора, изобразителното и музикалното средновековно изкуство.

В изследването си за ранните (пред-Евтимиевите) жития и служби за св. Петка Търновска в българската и сръбската книжовна традиция от XIII-XV в. Р. Станкова отбелязва, че най-ранните съхранени месецословни упоменавания за честване на светицата на 14. октомври се отнасят към ръкописи от XIII в. – в Банишкото четириевангелие (НБКМ № 847), Дечанското четириевангелие (Санкт Петербург, РНБ, ф. 182, *сбирка* на А. Гилфердинг) № 4), Струмишкия избран апостол (Прага, Народен музей, *сбирка* на П. Й. Шафарик, № IX Е 25), Църколезкия апостол (Сърбия, Дечански манастир № 2), Шоповия (Карадимов) псалтир (НБКМ № 1138), в две сръбски евангелия от XIII в. – Хилендарското четириевангелие с апостол (Хилендарска *сбирка* № 52) и в Дечанското евангелие от 1284 г. (Санкт Петербург, РНБ, ф. 182, *сбирка* на А. Гилфердинг № 1) (Станкова / Stankova 2013).

Сред житийната литература, посветена на тракийската отшелница, безспорно доминира словото, написано по поръка на цар Иван Шишман от Патриарх Евтимий Търновски (ЖП). Благодарение изследователската дейност на Емил Калужняцки в научно обращение е въведено още едно агиографско произведение за светицата. То е съхранено засега в един-единствен препис в състава на Германовия сборник от 1358/1359 г. Ученият нарича този текст пред-Евтимиев и смята, че негов автор е дякон Василик (Kalužniacki 1899).

Кратките (проложните) жития са агиографски жанр, свързан с богослужението. Те се срещат като самостоятелни творби и са включени в структурата на службите за светицата.

Първото проложно житие (Сѣа сѣаа и прѣповнаа Параскевѣи. възгѣтъ ѿ вси Епиватемъ. наричемъ ѿ града Каликратѣе) възниква в Търново вероятно още през XIII в. В досегашните изследвания то е интерпретирано като съкращение от *Василиковото житие* (Мирчева/Mircheva 2005, Мирчева/Mircheva 2006). Втората част е оригинална и съдържа разказ за пренасяне на мощите ѝ в Търново, повлиян от *Летописния разказ* за това събитие (Кожухаров/ Kozhuharov 1974). Текстът на това житие е познат в преписи най-рано от XIV в. в състава на Стишния пролог (в неговия търновски превод, допълнен с произведенията за търновските светци – св. Иван Рилски, св. Михаил Войн и *Разказа за пренасяне на мощите* на св. Иларион Мъгленски). В състава на *Простия пролог* от XIII-XIV в. житие за св. Петка не се включва.

Второто проложно житие (Сѣа сѣа прѣповнаа Параскеви. възгѣтъ ѿ вси зовомѣ Епивати. блгороднихъ родителии дѣци) е създадено вероятно преди падането на Търново под турска власт през 1393 г. Според Кл. Иванова (Иванова/Ivanova 1980), този текст представлява извлечение от *Пространното житие от патриарх Евтимий* и не показва зависимост от текста на *Василиковото житие*. Известно е в три преписа в *празнични минеи* (Иванова/Ivanova 1980, Нихоритис/Nihoritits 2005, Станкова/Stankova 2010).

В славянската книжнина се разпространява и един сръбски вариант на Първото проложно житие, в който към първоначалния вариант е добавен текст за турското нашествие и пренасяне на мощите на светицата в Белград (Станкова/Stankova SB).

От времето на първия изследовател и издател на Евтимиевото творчество, Емил Калужняцки (Kalužniacki 1899, Kalužniacki 1901), във връзка с култа към св. Параскева Епиватска и агиографските произведения, посветени на нея, се тиражира от труд в труд коментарът на антиохийския патриарх Теодор IV Валсамон (1185–1195) на 63-я канон на VI Вселенски събор, където се споменава, че константинополският патриарх Николай Музалон (1147–1151) поръчал на дякон Василик да състави житиен текст, който да замени недостойното народно житие на светицата, което видимо е предизвиквало неодобрението на висшия клир (Иванова, Минева, Антон, Турилов/Ivanova, Mineva, Anton, Turilov 2020).² До труда на Евелина Минева (Mineva 2017) в науката беше възприето, че през 1234 г. търновският патриарх Йоаким посещава Никея и донася първите гръцки творби, написани специално за св. Параскева Епиватска:

1. Най-ранният текст на службата, известен по Драганов миней XIII в.;
2. Житието на дякон Василик, писано по поръка на Николай Музалон, известно по препис от Германовия сборник (Calužniacki 1899; Jufu 1960; Мирчева/Mircheva 2005; Мирчева/Mircheva 2006);
3. Проложно житие – компилация по Василиковото (Мирчева/Mircheva 2001³). Ем. Калужняцки е изследователят, който заключава, че гръцкият текст на Василиковото житие е изгубен и науката разполага с уникален препис на българския му превод в Германовия сборник.

В монографичния си труд Ев. Минева си поставя за задача да тръгне отново по следите на Василиковото житие и да провери утвърдените в научната литература твърдения. Авторката достига до убедителни изводи, които коренно променят представите за житийните текстове за прослава на св. Петка Търновска в старата българска книжнина. От самото заглавие на книгата ѝ става ясно, че основната цел, която си поставя, е византийското пространното житие на св. Параскева Епиватска, написано по поръка на Николай Музалон. Както вече отбелязах, смяташе се, че единствената, съхранена от него следа, е преводът му в Германовия сборник от 1358/1359 г. (Герм.). Това становище подкрепих и аз в изданието и изследването на този ценен среднобългарски ръкопис (Мирчева/Mircheva 2006).

На практика обаче това мнение е оспорено още през 1942 г. в публикация на византиниста Фр. Алкен (Halkin 1942). Изводът е потвърден със сравнения между текста на Алкен и ЖП в Германия от Ю. Фуксбауер (Fuchsbaauer 2016) и окончателно е затвърден с монографичното изследване на Ев. Минева (Mineva 2017).

² Познавайки се на правило 63 на Трулския Пето-шестия вселенски събор (691 г.) (Κανόνες τῆς ἐν Τρούλλῳ Ἀγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Πενθέκτης Συνόδου): „да не се четат в църквите различни разкази за мъченици, лъжливо съставени от неприятели на истината с цел да обезславят Христовите мъченици и да възбудят неверие у ония, които ги слушат. Анатемосваме ония, които ги приемат и им дават вяра като на истински“ / Τὰ ψευδῶς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν συμπλασθέντα μαρτυρολόγια, ὡς ἂν τοὺς τοῦ Χριστοῦ μάρτυρας ἀτιμάζοιεν, καὶ πρὸς ἀπίστιαν ἐνάγοιεν τοὺς ἀκούοντας, μὴ ἐπ' ἐκκλησίαις δημοσιεύεσθαι προστάσομεν, ἀλλὰ ταῦτα πυρὶ παραδίδοσθαι. Τοὺς δὲ ταῦτα παραδεχομένους, ὡς ἀλληθέσι τοῦτοις προσέχοντας, ἀναθεματίζομεν. [Κανόνες Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου - Βικιθήκη \(wikisource.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Κανόνες_Πενθέκτης_Οικουμενικῆς_Συνόδου)>, константинополският патриарх Николай Музалон заповядва изгарянето на така нареченото народно житие на св. Параскева Епиватска и поръчва на дякон Василик да състави нов пространен житиен текст. Това споменава в схолиите си византийският писател от втората половина на XII век, канонист на Православната църква и патриарх на Антиохия Теодор Валсалом: Ὁ ἀγιώτατος δὲ πατριάρχης ἐκεῖνος κυρὸς Νικόλαος ὁ Μουζάλων, εὐρῶν συγγραφέντα τὸν βίον τῆς ἐν τῷ χωρίῳ τῇ Καλλικρατεῖα τιμωμένης, παρὰ τινος χωρίτου ἰδιωτικῶς καὶ ἀναξίως τῇ ἀγγελικῇ διαγωγῇ τῆς ἀγίας, ὥρισε πυρὶ παραδοθῆναι· καὶ ἐπέτρεπε τῷ διακῶ ἐκείνῳ τῷ Βασιλικῷ συγγράψασθαι τὸν αὐτῆς θεάρεστον βίον (PG 137: 733).

³ Изчерпателно описание на агиографските и химнографските произведения, свързани с обслужване култа към св. Петка Търновска, както и описание на най-ранните преписи в българската и сръбската традиция, които са ги съхранили, виж при Радослава Станкова (Станкова/Stankova 2013).

Едно след друго излизат две ключови изследвания (Fuchsbauer 2016, Mineva 2017), които поставят отново въпроса за така нареченото Василиково житие на св. Параскева Епиватска.

Е. Минева се спира подробно на два византийски ръкописа, съдържащи житиен текст за св. Параскева Епиватска. Това са единствените известни засега преписи от отбелязания в справочника на Фр. Алкен ВHG 1420z – Gotho burgensis 4 (Библиотека на Гьотеборгския университет, Швеция) и Conventi Soppressi B1. и Camaldoli 1214 (Централна национална библиотека, Флоренция). Както отбелязва авторката, флорентинският ръкопис е бил описан от Иполит Делайе малко преди излизането на монографията на Калужняцки (Delehaue 1896). Калужняцки обаче не е бил запознат с тази публикацията и безспорният му авторитет на ерудит налага извода, който прави: във византийската традиция Василиковото житие не е съхранено, а единствената оставена следа от него е българският му превод в Герм. Както отбелязах по-горе, по-късно Житието на св. Параскева Епиватска, описано от Делайе, е издадено от Фр. Алкен (Halkin 1942).

В разработката на Фуксбауер (Fuchsbauer 2016) се прави съпоставителен анализ на ключови моменти от житийния разказ в Герм., който текст авторът нарича „тракийско житие“, и ВHG 1420z, назован от учения „константинополско житие“ на св. Параскева. Особено важни са направените заключения, че езикът на Герм. (от него ученият прави извод за все още неизвестен му гръцки прототип) е прост, стилът му в никакъв случай не е изпипан, а съдържанието му твърде често е наивно и понякога дори вулгарно. По всичко личи, че това е произведение, посветено на местна светица, което е съставено от не особено образован автор (Fuchsbauer 2016: 164). От друга страна, гръцкото житие, издадено от Алкен, се вписва във високите критерии за изискано византийско агиографско произведение. В изложението на този житиен текст са внесени значими по характера си промени, направени в посока издигане социалния статус на св. Параскева Епиватска и смекчаване на отблъскващи елементи от разказа в Герм. Докато в Герм. родителите на св. Параскева са средна ръка хора (нито богати, нито бедни), тук е подчертан благородният им произход. И в Герм., и при Алкен решаваща роля в откриването на мощите на светицата играят отшелници монаси. В Герм. е описан твърде отблъскващ епизод с вонящия труп на моряк, който става причина за случайното откриване на мястото, където са положени тленните останки на светицата. Останките му излъчвали ужасна смрад, която плашела минаващите и накарала уединил се наблизко стълпник да потърси помощ. Така добри, но невежи хора открили нетленните мощи, но след кратко колебание хвърлили трупа на моряка в същия гроб. Следват виденията на благочестивите Георги и Евтимия, на които св. Параскева се оплаква от нетърпимата миризма. След нова ексхумация свещените останки са пренесени тържествено в Каликратия.

В константинополското житие обретеното става по по-приемливо описан начин – до необозначения гроб на светицата е положен трупа на развратен човек и именно извършените приживе от него грехове предизвикват възмущението на светицата, която се явява насън на монах, след което следва намирането на мощите ѝ (Fuchsbauer 2016: 164). Направеният съпоставителен анализ води Фуксбауер към становището, че Герм. съдържа така нареченото тракийско житие, унищожено по заповед на Николай Музалон, а така нареченото константинополско е приписваното на дякон Василик. Ученият изразява съмнение дали споменатият от Валсамон Василик е име на писател или насочва към това, че авторът му е декан в императорския двор. По тази причина той приема за поуместно използването на идентифициращите определения „тракийско“ и съответно на „константинополско“, а не Василиково житие (Fuchsbauer 2016: 164–165).

В монографията си Ев. Минева потвърждава, че Василиковото житие е именно описаното от Делайе, издадено от Алкен и познато като ВHG 1420z в огромния свод на

византийска агиографска книжнина *Bibliotheca hagiographica graeca*. Направеният извод е предшестван от детайлен анализ, който доказва, че текстът се вписва в изискванията на високата византийска литература, която следва концепциите на Симеон Метафраст. Като *terminus post quem* за написването му авторката приема началото на XI в., когато, според църковната традиция, най-късно е починала светицата. Най-вероятният *terminus ante quem* за съставянето му е началото на XIII в., тъй като по същото време вече е бил написан най-старият славянски канон за светицата, източник за чието съставяне е константинополското житие на Василик (Mineva 2017).

Струва ми се, че би могъл да се предложи начин за стесняване на този доста голям период от почти 2 века. В това отношение би могло да помогне доста краткото патриаршество на Николай Музалон – от декември 1147 до март/април 1151 г. (3 г. и 6 м.), както и доста драматичните обстоятелства около възкачването и отстраняването му от патриаршеския престол. Негов предшественик е патриарх Козма II Атик, който е бил обвинен във връзки с богомила Нифонт. В избора на нов патриарх активна роля изиграва император Мануил I Комнин, който по всяка вероятност го предпочел заради преклонната му възраст, във връзка с което се предполагало по-малко да се намесва в политическия живот на Империята. Скоро след избора му, Николай Музалон бил подложен на атаките на силна опозиция, която настоявала за неговото отстраняване (Луховицкий/Lukhovitskiy 2018: 37–30). При такова кратко и проблемно патриаршество едва ли е правдоподобно да се допусне, че взетото от Музалон решение за унищожаване на народното ЖП и възлагането на написването на достоен за почитанието на светицата текст, е могло да се осъществи извън краткия период от 3 г. и 6 м., т.е. с необходима доза предпазливост би могло да се смята, че поръчаното ново агиографско произведение следва да е създадено между 1147 и 1151 г., който период от своя страна се явява *terminus ante quem* за създаването на пред-Василиковия текст/народното житие.

Няколко кратки бележки, свързани със съдържанието на истинското Василиково житие, почерпани от изследователката на текста Ев. Минева.

Обемът на произведението е значителен и включва епизоди, които липсват в славянската агиографска традиция за прослава на св. Петка Търновска, но някои от тях са оставили следи в славянската химнография и в житийните иконографски изображения на преподобната в региона на Балканите.

Агиографският текст включва 3 посмъртни чудеса.

В първото светицата сама избира ковчег за мощите си.

Второто чудо основателно предизвиква особен интерес у Минева, която прави обстоен анализ и в обгърнатия със средновековна мистика разказ за чудодейното изцеление на руски велможа с дървен крак, извършено от мощите на светицата по време на престоя им в Константинопол, идентифицира великия княз на Киевска Русия, Ярослав Мъдри. Физическият недъг на Ярослав Мъдри е споменат в руски летописи. Този реален исторически факт, както и времето, в което се извършва изцелението, влизат в противоречие с информацията, че той никога не е посещавал Константинопол, където да се поклони пред саркофага на св. Параскева. Как може се озове киевският княз във византийски агиографски текст, съчинен от дякон Василик през XII в.? Изследователката изказва предположение, че източник на това чудо е унищоженото народно житие, където то от своя страна е попаднало от устната фолклорна традиция. От това предположение следва, че тя не е склонна да постави знак на равенство между народното византийско житие и текста в Герм., тъй като в Герм. такъв разказ липсва.

С третото посмъртно чудо в Пространното житие на Василик св. Параскева Епиватска се нарежда до светците воители змееборци във византийската книжнина. В Каликратия мощите ѝ прогонват змия, която унищожавя всичко, което мине покрай леговището ѝ.

Изброените 3 чудеса липсват не само в Герм., но и в цялата славянска житийна традиция. В Герм. има едно-единствено накратко изложено чудодейно оздравяване на болна жена, извършено от мощите на светицата.

В ЖП на Патриарх Евтимий посмъртните чудеса изцяло отсъстват. Замисълът на автора за изграждане на произведението явно е подчинен на създадения в българска среда особен статут на св. Петка, поела градозащитния константинополски култ към св. Богородица и извисила се от отшелница от Източна Тракия в покровител и пазител на българските владетели и независимостта на Царството (Билярски/Bilyarski 2004). Този неин статут видимо оставя на заден план неотменно присъстващите в агиографската литература задължителни посмъртни чудеса и след лаконично обобщеното:

въ црѣви съ радостѣѣ стѣхъ всѣхвалнѣѣ полѣжишѣ аплѣтъ • Въ ней же лежѣ , мнѣгѣа и чюна знаменѣа творѣше . и не тѣчѣѣ въ странѣ оной , нѣ и по всѣѣ окрѣтнѣѣ странѣ тѣѣ чюса и знаменѣа всѣѣмъ вѣдома бѣхѣ • Вси бѣ иже окрѣтъ недѣжнѣи и вѣснѣѣщи сѣ , съ вѣрѣѣмъ прихѣдаше исцѣленѣа полѣчаахѣ • Изыде тѣѣ слѣ по всѣи окрѣтнѣѣ страны оной (79v)⁴,

житийното повествование преминава във възторжена прослава на светицата.

Несъмнено наблюденията на Минева са принос към изследването на византийската агиография, но заедно с това поставят въпроси за формирането на култа към св. Параскева Епиватска сред славянския свят, както и за историята на славянските агиографски текстове в нейната прослава.

Безспорно затвърденото мнение, че Германовият сборник съдържа Василиковото житие е погрешно.⁵ В такъв случай се оказва, че приemanото ab silentio за факт твърдение, че патриарх Йоаким I е донесъл със себе си през 1236 г. именно този житиен текст, също е погрешно. Следа от цялостен превод на истинското Василиково житие липсва. Твърдението, че Първото проложно житие е изградено върху Василиковия текст, имайки предвид, че то показва връзка с агиографския разказ от Герм., също не отговаря на новоизнесените факти за ВHG 1420z.

В такъв случай какъв е този текст, след като не може да бъде открит негов византийски паралел? Дали той не само не е пред-Евтимиев, но и пред-Василиков?

А и защо в славянската книжнина не е запазена следа от цялостен превод на изисканото Василиково жизнеописание на св. Параскева? Съществуващите данни от химнографските произведения в нашата книжнина, посветени на светицата, говорят, че то не е било непознато на нашите книжовници. Този проблем е разгледан от Ев. Минева. Авторката открива пряка връзка между по-стария Канон за празника на св. Петка, преведен през втората четвърт на XIII в. и пространныя агиографски разказ на Василик. Византийският оригинал на това химнографско произведение засега не е открит. Старият Канон следва събитията, разказани в ВHG 1420z. В него се споменава пътят, по който странства св. Параскева – посещението на Йерусалим, на пещерата във Витлеем, пребиваването в Йорданската пустиня, плаването от Светите земи до Константинопол и т.н. Включени са и 2 от посмъртните чудеса, извършени от св. Параскева – чудодейното изцеление

⁴ <https://histdict.uni-sofia.bg/textcorpus/show/doc_155>

⁵ Новите данни засягат и въпроса за съдържанието на подчертано архаичния Герм., от чийто състав определяното като Василиково пред-Евтимиево ЖП правеше изключение. Този въпрос ще бъде разгледан на друго място.

на сакатия, както и прогонването на змията от Каликратия. Всички тези моменти отсъстват в славянската житиеписна традиция (Минева/Mineva 2015; Mineva 2017). Що се отнася до по-новия Канон, преведен през XIV в., то той е превод на сравнително по-новия византийски. Този текст има малко допирни точки с пространното Василиково житие. Липсват и някои от посмъртните чудеса.

Ев. Минева предполага, че превод на истинското Василиково житие все пак е съществувал. Това обаче засега остава в сферата на предположенията. Смятам, че не трябва напълно да се отхвърля възможността текстът в Герм. да е така нареченото народно житие на ЖП, осланяйки се на становището на издателя на Василиковото житие, Фр. Алкен, който изказва предположението, че намиращият се в Герм. текст е превод на така нареченото тракийско житие на св. Параскева Епиватска, написано от непросветен автор за светец от местно значение, и унищожен по поръка на Николай Музалон (Halkin 1942). Както споменах по-горе, години по-късно към това становище се присъединява и Ю. Фуксбауер (Fuchsbaueer 2016: 205–209).

Особено интересна е сравнителната таблица, представяща съпоставката на съдържателно равнище между пет версии на ЖП, която прави Ев. Минева. Това са два гръцки текста (Василиковото житие, новогръцката версия на Мелетий Сириг) и три славянски (Герм., Първото славянско проложно житие, ЖП на Евтимий) (Mineva 2017: 170-182). Сравнението води изследователката до много важни заключения. ЖП в Герм., Първото и Второто проложно житие нямат никаква връзка с византийското пространно житие, нито със синаксарното, създадено на негова основа. Сравнението с Евтимиевото ЖП показва още по-големи разлики. Извънредно важен за старобългарската книжнина намирам извода, че приблизително около средата на XIV в. преводните византийски агиографски съчинения са загубили значението си в славянска среда, излезли са от употреба и преписването им е спряло. От този момент нататък славянската житиеписна традиция се е развила по различен и независим начин от византийската, запазвайки само една нищожна част от нея като малък откъс в разширената редакция на Евтимиево житие (Mineva 2017). Струва ми се, че този извод тепърва следва да се интерпретира върху материал, включително и от Евтимиевото творчество, с оглед начина на използване и осмисляне на византийските източници, върху които авторът се опира.

Още един погрешен извод в досегашната научна литература. Този път за Евтимиевото ЖП. До книгата на Ев. Минева се смяташе, че началната му част е заимствана от Василиковото житие, съхранено в Герм. За пореден път ще повторя обаче, че този сборник не съдържа Василиковото житие, а друг текст. И именно този текст, несъхранен в гръцката традиция, е използван от нашия книжовник и благодарение на авторитета му и популярността на произведението, което създава, става част от славянската традиция.

Следва да се признае следното. Предположението, че Евтимий може да е използвал така нареченото народно житие, унищожено по височайша заповед и в изпълнение на канон на Трулския събор още през XI в., изглежда доста невероятно. Не по-малко странна обаче ми се струва липсата на пряко влияние на официалния Василиков текст, създаден в съответствие с канона и в изискания Метафрастов стил, още повече то очевидно е използвано като източник за химнографски произведения за празника. Така или иначе в първата си част Евтимиевото ЖП има връзка с ЖП от Герм.⁶ Остава открит обаче въпросът какво е то.

Със сигурност решаването на тези въпроси изисква провеждането на по-нататъшни изследвания. Споменаването на гореизложените факти има за цел не да даде отговор,

⁶ Трябва да се има предвид, че на микрокомпозиционно равнище тази връзка се натъква на несъответствия (например детските години на св. Параскева, въвеждането ѝ в храма и др. са епизоди, по отношение на които Герм. и Евтимиевото ЖП се разминават).

а по-скоро да обърне внимание върху налагания се нов поглед към като че ли изяснени факти във връзка с произведенията, свързани с обслужването на култа към св. Параскева Епиватска/Петка Търновска в славянската книжнина.

ЛИТЕРАТУРА

- Билиарски 2004: *Билиарски Ив.*, Покровители на Царството. Св. Петър и св. Параскева-Петка. София: Вулкан - 4 (*Bilyarski Iv.*, Pokroviteli na Tsarstvoto. Sv. Petar i sv. Paraskeva-Petka. Sofia: Vulkan - 4).
- Иванова 1980: *Иванова, Кл.* Житието на Петка Търновска от Патриарх Евтимий (източници и текстологични бележки). – Старобългарска литература, 8, 13–37 (*Ivanova, Kl. Zhitieto na Petka Tarnovska ot Patriarh Evtimiy (iztochnitsi i tekstologichni belezhki)*). – Starobalgarska literatura, 8, 13–37).
- Иванова, Минева, Антон, Турилов 2020: *Иванова, Кл., Е. Минева, М. Антон, А. А. Турилов.* Параскева отшельница. – Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла, Т. 57. Москва: ЦНЦ „Православная энциклопедия“, 579–587 <pravenc.ru> (*Ivanova, Mineva, Anton, Turilov 2020: Ivanova, Kl., E. Mineva, M. Anton, A. A. Turilov. Paraskeva otshel'nitsa. – Pravoslavnaia entsiklopediya pod redaksiiei Patriarkha Moskovskogo i vseya Rusi Kirilla, T. 57. Moskva: TsNTs „Pravoslavnaia entsiklopediya“, 579–587 <pravenc.ru>*).
- Кожухаров 1974: *Кожухаров, Ст.* Неизвестен летописен разказ от времето на цар Иван Асен II. – Литературна мисъл, XVIII, № 2, 123–135 (*Kozhuharov 1974: Kozhuharov, St. Neizvesten letopisen razkaz ot vremeto na tsar Ivan Asen II. – Literaturna misal, XVIII, № 2, 123–135*).
- Луховицкий 2018: *Луховицкий, Л. В.* Николай IV Музалон. – Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла, Т. 50. Москва: ЦНЦ „Православная энциклопедия“, 378–380 pravenc.ru (*Lukhovitskiy 2018: Lukhovitskiy, L. V. Nikolay IV Muzalon. – Pravoslavnaia entsiklopediya pod redaksiiei Patriarkha Moskovskogo i vseya Rusi Kirilla, T. 50. Moskva: TsNTs „Pravoslavnaia entsiklopediya“, 378–380 <pravenc.ru>*).
- Минева 2015: *Минева, Ев.* Византийското пространно житие за св. Петка Епиватска (ВНГ 1420) като извор за химнотворчеството на светицата. – Старобългарска литература, Т. 51, 117–129 (*Mineva 2015: Mineva, Ev. Vizantiyskoto prostranno zhitie za sv. Petka Epivatska (VNG 1420) kato izvor za himnotvorchestvoto na svetitsata. – Starobalgarska literatura, T. 51, 117–129*).
- Мирчева 2001: *Мирчева, Е.* Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII в. Велико Търново: Фабер (*Mircheva 2001: Mircheva, E. Nedamaskinovi slova v novobalgarskite damaskini ot XVII v. Veliko Tarnovo: Faber*).
- Мирчева 2005: *Мирчева, Е.* Пред-Евтимиевото житие на св. Параскева (Петка) Търновска. – В: *Нъсть ученикъ над учителямъ своимъ*. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Иван Добрев, член-кореспондент на БАН и учител. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ (*Mircheva 2005: Mircheva, E. Pred-Evtimievoto zhitie na sv. Paraskeva (Petka) Tarnovska. – In: Nъсть ученикъ над учителямъ своимъ. Sbornik v chest na prof. DSc. Ivan Dobrev, chlen-korespondent na BAN i uchitel. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“*).
- Мирчева 2006: *Мирчева, Е.* Германов сборник от 1358/1359 г. Изследване и издание на текста. София: „Валентин Траянов“ (*Mircheva 2006: Mircheva, E. Germanov sbornik ot 1358/1359 g. Izsledvane i izdanie na teksta. Sofia: „Valentin Trayanov“*).

- Нихоритис 2005: *Nihoritius, K.* Неизвестно стишно житие на св. Петка Епиватска-Търновска. – Старобългарска литература, Т. 33–34, 221–224 (*Nihoritius 2005: Nihoritius, K. Neizvestno stishno zhitie na sv. Petka Epivatska-Tarnovska. – Starobalgarska literatura, T. 33-34, 221–224*).
- Станкова 2010: *Станкова, Р.* Проложните жития за св. Параскева Епиватска (Петка Търновска) в южнославянски преписи от XIV-XV в. – Старобългарска литература, Т. 43–44, 167–182 (*Stankova 2010: Stankova, R. Prolozhnite zhitiya za sv. Paraskeva Epivatska (Petka Tarnovska) v yuzhnoslavyanski prepisi ot XIV – XV v. – Starobalgarska literatura, T. 43–44, 167–182*).
- Станкова 2013: *Станкова, Р.* Ранните (пред-Евтимиеви) жития и служби за св. Петка Търновска в българската и сръбската книжовна традиция. – Старобългарска литература, Т. 47, 222–239 (*Stankova 2013: Stankova, R. Rannite (pred-Evtimievi) zhitiya i sluzhbi za sv. Petka Tarnovska v balgarskata i srabskata knizhovna traditsia. – Starobalgarska literatura, T. 47, 222–239*).
- Станкова SB: *Станкова, Р.* Житие проложно на св. Петка Търновска (Параскева Епиватска). – Scripta Bulgarica [Scripta Bulgarica \(scripta-bulgarica.eu\)](http://scripta-bulgarica.eu) (*Stankova SB: Stankova, R. Zhitie prolozhno na sv. Petka Tarnovska (Paraskeva Epivatska). – Scripta Bulgarica) Scripta Bulgarica (scripta-bulgarica.eu)*).
- Станкова, Томова, Чистякова, Катошева ESSS: *Станкова, Р., Ел. Томова, М. Чистякова, М. Катошева.* Света Параскева (Петка) Търновска. – Encyclopaedia Slavica Sanctorum [Encyclopaedia Slavica Sanctorum \(eslavsanct.net\)](http://eslavsanct.net) (*Stankova, Tomova, Chistyakova, Katosheva: Stankova, R., El. Tomova, M. Chistyakova, M. Katosheva. Sveta Paraskeva (Petka) Tarnovska. – Encyclopaedia Slavica Sanctorum Encyclopaedia Slavica Sanctorum (eslavsanct.net)*).
- Delehaye 1896: *Delehaye, I.* Vita Sanctae Olympiadis et Naratio Sergiae de eisdem translatione. – Analecta Bollandiana, XV, 400–423.
- Fuchsbaauer 2016: *Fuchsbaauer, J.* The Thracian and the Constantinopolitan Life of Paraskeva of Epibatai. – В: Сребърният век: нови открития. София: „ИК Гутенберг“, 159–166 (In: *Srebarniyat vek: novi otkritiya. Sofia: „IK Gutenberg“, 159-166*).
- Halkin 1942: *Halkin, Fr.*, „Ménologe grec de Gothenbourg“. – Analecta Bollandiana, LX, 216–220.
- Jufu 1960: *Jufu, J.* Sbornicul lui German (1359). – Ortodoxia, Revista Patriarhiei Române, XII, № 2, 253–279.
- Kalužniacki 1899: *Kalužniacki, E.* Zur älteren Paraskevaliteratur der Griechen, Slaven und Rumänen. – Sitzungsberichte der Philosophisch-historischen classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, CXLI, 8. Wien.
- Kalužniacki 1901: *Kalužniacki, E.* Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375–1393). Wien: In Commission bei Carl Gerold's.
- Mineva 2017: *Mineva, E.* The Byzantine Hagographic and Hymnographic Texts on St Paraskeve of Epibatae. Part One The Byzantine vita of St Parasceve of Epibatae or The Vita by „Vasilikos the Deacon“. Sofia: Publishing Center „Boyan Penev“, Institute of Literature, Bulgarian Academy of Sciences.
- PG: *Migne, J. P.* Patrologiae cursus completus. Series graeca. <http://patristica.net/graeca/>